

Publikatiebias – realiteit of mythe?

De toegankelijkheid van onderzoek naar de effectiviteit van acupunctuur

E.A. HOFMANS

Naar aanleiding van de artikelenreeks in Huisarts en Wetenschap over de effectiviteit van acupunctuur is onderzocht in hoeverre het verzamelde materiaal steun geeft aan de impliciet veronderstelde mogelijkheid van publikatiebias met betrekking tot dit onderwerp. Een kwart van de 99 door Ter Riet e.a. gevonden onderzoeksverslagen blijkt niet te zijn verschenen in via Medline toegankelijke tijdschriften. Van de 24 essentiële onderzoeken zijn er echter 22 wél gepubliceerd in door Index Medicus geïndexeerde tijdschriften. Van publikatiebias lijkt dan ook geen sprake.

Hofmans EA. Publikatiebias – realiteit of mythe? De toegankelijkheid van onderzoek naar de effectiviteit van acupunctuur. Huisarts Wet 1990; 33(1): 14-5.

Drs. E.A. Hofmans, eindredacteur van Huisarts en Wetenschap, Postbus 49, 8200 AA Lelystad.

Inleiding

'The text of observational and experimental articles is usually – but not necessarily – divided into sections with the headings Introduction, Methods, Results and Discussion'. Zo staat het sinds 1979 geschreven in de 'Uniform requirements of manuscripts submitted to biomedical journals' en zo wordt het sinds 1984 gedaan in *Huisarts en Wetenschap*.

Sinds 1988 hanteert de redactiecommissie vergelijkbare – zij het niet door de Vancouver-groep gesanctioneerde – richtlijnen voor het schrijven van een *literatuuroverzicht*. Kort samengevat komen die richtlijnen neer op de volgende geboden:

- Net als een onderzoeksverslag dient een literatuuroverzicht uit te gaan van een expliciete vraagstelling.
- In de Methodes-sectie moet in ieder geval worden beschreven, welke zoekprocedure is gevolgd bij het opsporen van de literatuur.
- De Resultaten-sectie geeft niet een reeks samenvattingen van de bijeengebrachte literatuur, maar een antwoord op de vraagstelling.
- Interpretaties, speculaties, conclusies en voorstellen voor verder onderzoek komen pas in de Beschouwing aan de orde.

De achterliggende gedachte is dat een aldus beschreven literatuurstudie reproduceerbaar en controleerbaar is: een willekeurige andere onderzoeker die uitgaat van dezelfde vraagstelling en vervolgens dezelfde zoekstrategie toepast, zal eerst dezelfde publikaties vinden en vervolgens tot dezelfde conclusies komen. En mocht dat onverhoopt niet het geval zijn, dan zal hij in ieder geval precies kunnen aanwijzen, waar en waarom hij tot afwijkende conclusies is gekomen.

In de *special* 'De kleren van de keizer' zijn deze richtlijnen voor het eerst toegepast: in acht van de dertien artikelen werd expliciet beschreven op welke wijze de geraadpleegde literatuur was verzameld. Gebruikelijke ingangen waren de courante hand- en leerboeken, indices van enkele tijdschriften, Famli en literatuurlijsten van het Nivel. Daarnaast werden enkele elektronische databestanden geraadpleegd, die echter niet

of nauwelijks nieuwe aanwinsten opleverden.¹

Al deze artikelen hadden primair betrekking op de Nederlandse huisartsgeneeskunde, en dat verklaart het belang van de 'klassieke' opsporingsmethoden. Bij een meer internationaal georiënteerd onderzoek schieten deze methoden echter al snel te kort, en iedere onderzoeker komt dan onvermijdelijk terecht bij Index Medicus c.q. de Medline databank. *Spaan en Van der Wouden* maakten bijvoorbeeld in eerste aanleg gebruik van Medline voor hun onderzoek naar het diagnostisch delay bij mamma-, colon-, rectum- en testistumoren. De uitkomsten van hun search werd vervolgens aangevuld via de literatuurverwijzingen in de gevonden artikelen.²

Een dergelijke aanpak levert bij voorbaat een *selectie* op, en de vraag is, hoe deze selectie zich verhoudt tot het geheel van de literatuur die over een bepaald onderwerp bestaat. Gaat het om een representatieve steekproef, of vinden we vooral publikaties van hoge kwaliteit? En als dat laatste het geval is, hoeveel essentiële publikaties missen we dan?

Spaan en Van der Wouden hebben die vragen niet gesteld. *Ter Riet e.a.* hebben dat bij hun acupunctuuronderzoeken kennelijk wél gedaan, en zij hebben vervolgens het zekere voor het onzekere genomen: zij hebben gestreefd naar *volledigheid*.

Een duidelijke argumentatie voor deze keuze geven zij niet; wél wijzen zij in hun afsluitende artikel op het fenomeen 'publikatiebias'.³ Daarmee wordt bedoeld dat bepaalde studies systematisch niet worden gepubliceerd, of terechtkomen in slecht toegankelijke media. De consequentie van publikatiebias is dat de uitkomst van een simpele computersearch een vertekend beeld geeft van de werkelijke stand van zaken met betrekking tot een bepaald onderwerp. Overigens doen *Ter Riet e.a.* geen expliciete uitspraken over het al dan niet bestaan van publikatiebias ten aanzien van acupunctuur, maar zij houden er duidelijk wel rekening mee.

Het aardige is nu dat de impliciete veronderstelling dat publikatiebias een rol zou spelen bij onderzoek naar de effectiviteit van acupunctuur, getoetst kan worden aan het materiaal dat *Ter Riet e.a.* hebben gepu-

bliceerd in de afleveringen 6-8 van de vorige jaargang van *Huisarts en Wetenschap*. Dat gebeurt hier aan de hand van de volgende vraagstelling:

- Hoeveel publikaties die *Ter Riet e.a.* hebben opgespoord, zijn verschenen in via Medline toegankelijke tijdschriften?
- Hoeveel essentiële studies zouden *Ter Riet e.a.* gemist hebben, als zij zich hadden beperkt tot de in Index Medicus geïndexeerde tijdschriften?

Methoden

Van alle door *Ter Riet e.a.* beoordeelde onderzoeksverslagen is nagegaan, of zij wel of niet zijn verschenen in een door Index Medicus geïndexeerd tijdschrift. Dat is gebeurd aan de hand van de 'List of journals indexed in Index Medicus 1986'. Alle door *Ter Riet e.a.* apart gerefereerde onderzoeken – de onderzoeken met de hoogste scores – zijn beschouwd als 'essentiële studies'.

Resultaten

Ter Riet e.a. hebben hun bevindingen neergelegd in acht tabellen, met in totaal 118 verwijzingen. Hieronder bevinden zich 19 dubbelstellingen, zodat ons materiaal bestaat uit 99 onderzoeksverslagen:

- 1 ongepubliceerde studie;
- 1 'grijze' studie;
- 8 abstracts, alle gepubliceerd in een geïndexeerd tijdschrift;
- 89 artikelen, waarvan er 66 zijn verschenen in een door Index Medicus geïndexeerd tijdschrift.

Van de 24 essentiële studies zijn er 22 gepubliceerd in een door Index Medicus geïndexeerd tijdschrift. De twee andere studies zijn verschenen in een Frans- en een Duitstalig tijdschrift.

Beschouwing

Publikatiebias bestaat natuurlijk, en voor het grootste deel is dat maar goed ook. Elk tijdschrift heeft een bepaalde *scope* en elk tijdschrift hanteert bepaalde kwaliteitsnormen. Verder heeft elk tijdschrift een beperkte capaciteit en zal elke redactie streven naar een zekere diversiteit. Dat alles

betekent dat slechts een deel van alle aangeboden manuscripten zal kunnen worden aanvaard. Soms is dat een klein deel, zoals bij het *British Medical Journal* (20 procent),⁴ soms een groot deel, zoals bij *Huisarts en Wetenschap* (65 procent). Veel van die afgewezen manuscripten worden na verloop van tijd toch elders gepubliceerd.⁴ En inderdaad: een deel verdwijnt uiteindelijk in de vergetelheid der historie, meestal terecht, soms misschien ten onrechte. Maar alleen in die gevallen waarin dat *systematisch* gebeurt, kunnen we spreken van publikatiebias in engere zin. Daarvan is in het geval van onderzoek naar de effectiviteit van acupunctuur in ieder geval geen sprake.

Ik wil overigens niet uitsluiten dat er onderwerpen zijn waarbij publikatiebias wél een rol speelt. Dat zal bijvoorbeeld gelden voor 'maatschappelijk ongewenst' onderzoek, zoals onderzoek naar de erfelijkheid van criminaliteit, of naar raskenmerken. Dat probleem wordt echter niet opgelost met meta-analyses die grotendeels gebaseerd zijn op ontoegankelijke, grijze of ongepubliceerde studies. Want waarom zouden zulke meta-analyses wél gepubliceerd worden in een goed toegankelijk tijdschrift?

Resteren nog enkele vragen, die wellicht door *Ter Riet e.a.* kunnen worden beantwoord:

- *Ter Riet e.a.* hebben één ongepubliceerde studie gevonden. Ik zou graag willen weten *waarom* dat onderzoek niet is gepubliceerd: is het ten onrechte afgewezen door een aantal bevooroordeelde redacties of is het domweg nooit ter publikatie aangeboden?

- *Ter Riet e.a.* hebben acht abstracts opgenomen in hun onderzoek; dat zijn samenvattingen van 100 à 200 woorden die verwijzen naar een volledig onderzoeksverslag. Van de acht abstracts corresponderen er echter maar drie met 'echte' publikaties. Gaat het in die andere gevallen om ongepubliceerde studies (en waarom hebben *Ter Riet e.a.* die dan niet opgespoord), of waren de auteurs bij voorbaat zo gedemoraliseerd door de verwachte publikatiebias dat zij maar helemaal hebben afgezien van het documenteren van hun onderzoek?

- En tenslotte is er natuurlijk de vraag of de eerste Medline search van *Ter Riet e.a.* inderdaad 66 artikelen c.q. 22 essentiële studies heeft opgeleverd, zodat zij daar *achteraf gezien* net zo goed mee hadden kunnen volstaan. Te vrezen valt dat dit niet het geval is, en dat aanvullend speurwerk hoe dan ook nodig was geweest.

Maar daarover ging het niet in dit onderzoek.

Literatuur

- ¹ De kleren van de keizer. *Huisarts Wet* 1988; 32(suppl 12).
- ² Spaan JA, Van der Wouden JC. Diagnostisch delay bij mamma-, colorectale en testistumoren. *Huisarts Wet* 1989; 32: 134-7.
- ³ Ter Riet G, Kleijnen J, Knipschild P. Nawoord en aanbevelingen [De effectiviteit van acupunctuur]. *Huisarts Wet* 1989; 32: 308-12.
- ⁴ Lock S. A difficult balance; editorial peer review in medicine. London: The Nuffield Provincial Hospitals Trust, 1985. ■